

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Rozbor příčin rusko-ukrajinské války z realistického
pohledu**

Lucie Matějcová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – teritoriální studia

Bakalářská práce

**Rozbor příčin rusko-ukrajinské války z realistického
pohledu**

Lucie Matějcová

Vedoucí práce:

prof. Ing. Petr Drulák, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu prof. Ing. Petrovi Drulákovi, Ph.D. za čas, ochotu, podporu a cenné rady. Mé poděkování patří také rodině a blízkým přátelům, kteří mě podporovali během studia i psaní této práce.

Obsah

ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST	
1 TEORETICKÉ PŘÍSTUPY VYBRANÝCH REALISTICKÝCH TEORETIKŮ.....	6
1.1 TEORETICKÝ PŘÍSTUP JOHNA J. MEARSHEIMERA.....	6
1.2 TEORETICKÝ PŘÍSTUP STEPHENA VAN EVERY	10
1.3 TEORETICKÝ PŘÍSTUP STEPHENA M. WALTA.....	12
2 APLIKACE TEORIÍ VYBRANÝCH TEORETIKŮ NA RUSKO-UKRAJINSKÝ KONFLIKT.....	16
2.1 JOHN J. MEARSHEIMER	16
2.2 STEPHEN VAN EVERA.....	17
2.3 STEPHEN M. WALT	18
EMPIRICKÁ ČÁST	
3 RUSKO-UKRAJINSKÁ VÁLKA V PUBLICISTICE VYBRANÝCH REALISTŮ	20
3.1 MEARSHEIMER.....	22
3.2 STEPHEN VAN EVERA.....	27
3.3 STEPHEN M. WALT	28
3.4 SHRNU TÍ.....	31
4 POROVNÁNÍ TEORIE A PUBLICISTIKY VYBRANÝCH REALISTŮ	34
4.1 POROVNÁNÍ TEORETICKÉHO PŘÍSTUPU A ANALÝZY JOHNA J. MEARSHEIMERA	34
4.2 POROVNÁNÍ TEORETICKÉHO PŘÍSTUPU A ANALÝZY STEPHENA VAN EVERY	35
4.3 POROVNÁNÍ TEORETICKÉHO PŘÍSTUPU A ANALÝZY STEPHENA WALTA	35
ZÁVĚR.....	37
SEZNAM ZDROJŮ.....	40
RESUMÉ.....	44

Úvod

Kořeny realismu můžeme hledat již v nestarších historických spisech lidstva. Například Thukydidovy Dějiny peloponéské války (431-404 př. n. l.) nám dobovým úhlem pohledu ukazují mnoho podobností mezi myšlenkovými procesy a chováním antického a moderního světa (Antunes – Camisão 2018: 15). I přes to, že Thukydida či jiné autory z historie (Machiavelli, Hobbes, autoři geopolitické školy) nemůžeme označovat za realisty ve smyslu, v jakém tento pojem používáme dnes, můžeme je pojmout za předchůdce realistické školy mezinárodních vztahů a rysy jejich děl za určité kořeny teorie realismu.

V průběhu velkých debat, které probíhaly od konce 30. let do konce 80. let, docházelo za účasti realistických proudů v těchto debatách k postupnému formování novodobého realismu. Ve 20. století považujeme za prvního průkopníka realismu britského diplomata a historika E. H. Carr. Například v rámci první velké debaty, která proběhla mezi realismem a idealismem (konec 30. let – 50. léta 20. století), se právě realismus prokázal jako „vítězná“ teorie poté, co druhá světová válka přiměla idealisty k revizi svých teorií (Drulák 2019: 359–362). Během období velkých debat, konkrétně v 70. letech 20. století, dochází vlivem scientistické kritiky ke vzniku neorealismu (Drulák 2019: 367).

Neorealismus, nazýván také jako strukturální realismus, je pro tuto práci stěžejní. Tento „nový“ realismus se rychle etabloval jako dominantní přístup k mezinárodní politice mezi americkými vědci, do jisté míry díky tomu, že je vědecky podloženější než jeho předchůdce (Forde 1995: 141). Autor „bible“ neorealismu, Kenneth Waltz, představuje analogii tržní struktury a světové politiky – inspiruje se nejvědeckější sociální vědou – ekonomik (Drulák 2021/2022). Dále uvádí tři základní charakteristiky mezinárodní struktury: anarchii, homogenitu států a počet významných států (multipolarita, bipolarita). Jediná změna, kterou připouští v rámci mezinárodního systému, je rozložení moci, které je jakožto přechod mezi bipolaritou a multipolaritou velice nebezpečné a vede k válkám (Drulák 2021/2022). Dalším významným zástupcem

neorealismu je Robert Gilpin, který definuje bezpečnost a ekonomiku jako dvě důležité složky státní moci. Přichází také s „alternativou“ k mocenské rovnováze – s teorií hegemonie. Gilpin nabízí analytické nástroje, pomocí kterých lze zkoumat cyklus hegemonu (Drulák 2021/2022).

Od 90. let 20. století navazují na tradici neorealismu dvě realistické školy – realismus defenzivní a ofenzivní (Drulák 2021/2022). Tyto dvě realistické školy představují určitý optimismus (defenzivní realismus) a pesimismus (ofenzivní realismus). Defenzivní realismus říká, že i přes anarchický svět mohou státy žít v relativním bezpečí. Války jsou dle této školy často způsobovány nikoliv anarchií samotnou, ale spíše vnitřními faktory (například vnitřní nestabilita, revoluce) (Drulák 2021/2022). Ofenzivní realismus hovoří o rivalovi, který v podmínkách anarchie představuje největší nebezpečí. Tato realistická škola zastává názor, že je potřeba být neustále připraven na útok rivala a nezanedbat vnější hrozby (Drulák 2021/2022). Rozdílům mezi klasickým, defenzivním a ofenzivním realismem se více věnuji v podkapitole s názvem *Teoretický přístup Johna J. Mearsheimera*. Z neorealismu vychází také neoklasický realismus, který se snaží pochopit mezinárodní politiku s ohledem na povahu mezinárodního systému (Ripsman 2017).

Realistická tradice představuje rozsáhlou rodinu teorií. Proudů, které v rámci realistické tradice vznikají, mohou mít mezi sebou značné rozdíly – i přes to je ale můžeme vymezit určitými stejnými znaky. Realisté připouštějí existenci jednotlivců a organizací jakožto aktérů v mezinárodních vztazích, jejich moc ovšem vnímají jako omezenou. Hlavním aktérem je národní stát, který koná jednotně a racionálně ve jménu svých národních zájmů. Státy se mohou spoléhat pouze samy na sebe, jelikož v mezinárodním prostředí panuje bezvládní (anarchie) (Antunes – Camisão 2018: 15). Realismus se obecně snaží vysvětlit realitu mezinárodní politiky. Především zdůrazňuje její omezení, která vyplývají z „egoistického“ chování lidstva a neexistence centrální autority nad státem. Nejvyšším cílem je dle realistů samotné přežití státu. I přes hojnou kritiku zůstává realismus jedním z dominantních proudů (Antunes – Camisão 2018: 21). Mezi

hlavní soudobé neorealisty patří například John. J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, Stephen Van Evera, Robert Jervis, Jack Lewis Snyder, Charles L. Glaser a Randal Schweller.

V mé práci se budu věnovat rozboru teoretických přístupů a aktuálních analýz soudobých neorealistických teoretiků, které nám nabízejí realistický pohled nejen na příčiny rusko-ukrajinské války. Teorie vybraných realistů budu následně aplikovat na rusko-ukrajinský konflikt a porovnávat je s publicistikou daných teoretiků. Pro zmíněné účely jsem si zvolila Johna J. Mearsheimera, Stephena Van Everu a Stephena Walta. Právě tyto teoretiky jsem si pro svou práci vybrala, protože veřejně komentují rusko-ukrajinský konflikt.

Obecně je práce koncipována jako případová studie předních realistických teoretiků, kteří se vyslovují k rusko-ukrajinskému konfliktu. Hlavním cílem práce je prokázat užitečnost realistické teorie a její aplikovatelnost na soudobý konflikt. Dalším cílem práce je přiblížit teoretické přístupy vybraných neorealistických teoretiků, aplikovat jejich teorie na rusko-ukrajinský konflikt, rozebrat jejich analýzy rusko-ukrajinského konfliktu a porovnat soulad jejich teorií a analýz (publicistiky). V rámci kapitoly s názvem *Aplikace teorií vybraných teoretiků na rusko-ukrajinský konflikt* je mým cílem zodpovědět otázku jednoznačnosti a aplikovatelnosti jednotlivých teoretických přístupů.

V první (teoretické) části práce se zaměřím na vybrané realistické teoretiky. Pomocí jejich děl či stěžejních článků vysvětlím jednotlivé teoretické přístupy těchto realistů z hlediska jejich následné aplikovatelnosti na rusko-ukrajinský konflikt. V první kapitole s názvem *Teoretické přístupy vybraných realistických teoretiků* se budu v jednotlivých podkapitolách věnovat nejprve stručnému obecnému představení daného teoretika a jeho díla či článku, z kterého jsem vycházela při výkladu jeho teoretického přístupu. Dále představím jeho teorii, klíčové principy a pojmy, s kterými teoretik pracuje. V první podkapitole nejprve obecně představím Mearsheimerovo dílo, z kterého budu dále vycházet a přistupovat k němu jako k výkladu Mearsheimerova ofenzivního realismu. Dále využiji rozlišení klasického, defenzivního a ofenzivního realismu z knihy a tyto

proudy od sebe oddělím. Následně se budu věnovat základním principům a předpokladům Mearsheimerovy teorie. V druhé podkapitole se budu věnovat teorii Stephena Van Every. Nejprve v úvodu stručně představím jeho dílo, poté vyložím hlavní body Van Everovy teorie, které jsou relevantní pro téma této práce. Ve třetí podkapitole se budu věnovat teoretickému přístupu neoklasického realisty Stephena M. Walta. Čerpala jsem z jeho článků pro *International Relations* a *International Security* a dále z článku a knihy Patricka Jamese, který se ve svých publikacích Waltovi věnuje. I přes to, že se první zmíněný Waltův článek zabývá převážně USA, jejich bývalé strategii a doporučením, jak by jejich strategie měla vypadat v budoucnosti, nabízí nám vcelku komplexní vhled do teoretických názorů. Spojené státy americké se obecně v historii chovaly tak, jak to popisuje realismus (Walt 2018). Budu se ovšem věnovat především jeho teorii vyvažování hrozeb (*balance of threat theory*), která poskytuje mnohem ucelenější teoretický rámec. Při analýze teorií jsem dbala především na relevanci prvků dané teorie vůči tématu mé bakalářské práce. Pro lepší přehlednost jsem vytvořila tabulku, kde k jednotlivým teoretikům přiřazuji jejich teorii, výklad příčin konfliktu a základní pojmy, které s nimi souvisí (viz. Tabulka č. 1). V rámci druhé kapitoly s názvem *Aplikace teorií vybraných teoretiků na rusko-ukrajinský konflikt* sama aplikuji poznatky z teorií na probíhající válku.

V empirické části, konkrétně v druhé kapitole s názvem *Rusko-ukrajinská válka v publicistice vybraných realistů*, představím a rozeberu jednotlivé analýzy války na Ukrajině zmíněných teoretiků. Pokusím se u každého z nich odpovědět na tyto otázky: Jací aktéři se konfliktu účastní? Jak hodnotí motivy hlavních aktérů/příčiny konfliktu? Jaké vidí možné východisko z krize? Jaké skutečnosti a souvislosti vyzdvihují? Odpovědi na tyto otázky poté promítnu do přiložené tabulky, ke které připojím shrnutí odpovědí na zmíněné otázky (viz. Tabulka č. 2). Pro lepší úvod do tématu na začátku této kapitoly stručně nastíním dosavadní průběh války na Ukrajině. U prvního zmíněného teoretika (Mearsheimer) se pro lepší orientaci v problematice a časové návaznosti nejprve zaměřím na jeho analýzu ukrajinské krize 2014, dále navážu Mearsheimerovou analýzou ruské

invaze na Ukrajinu 2022. U Stephena Van Every analyzuji jeho článek pro *Defense Priorities* z 19. 2. 2022, který se v návaznosti na datum jeho vydání zaměřuje na teoretický konflikt, nikoliv na ten již probíhající. Od Stephena Walta rozeberu tři články. Ve třetí kapitole s názvem *Porovnání teorie a publicistiky vybraných realistů* provedu komparaci a zhodnotím, zda analýza rusko-ukrajinského konfliktu jednotlivých realistů vychází z jejich teorie, či do jaké míry s ní koresponduje. V práci budu pracovat především s odbornými zdroji, publikacemi a analýzami zmíněných teoretiků. K získání některých informací použiji také vysokoškolské učebnice a internetové zdroje či slovníky. V závěru poté shrnu poznatky z mé práce.

V průběhu práce se mi podaří prokázat užitečnost a použitelnost realistické teorie na soudobý konflikt. Má analýza mi poskytne komplexní teoretický pohled nejen na rusko-ukrajinskou válku, ale také na konflikty obecně. Zodpovězením výše položených výzkumných otázek dojde k propojení mnoha souvislostí, které by mě před psaním bakalářské práce samotnou nenapadly.

Vzhledem k citlivosti tématu bych také na úvod chtěla říci, že tato práce pojednává o realistickém teoretickém přístupu, a nikoliv o mých osobních názorech na probíhající válku na Ukrajině. Tvrzení, která se v této souvislosti v práci vyskytují, jsou vždy řádně ozdrojována a nepředstavují můj postoj či přesvědčení. V případě aplikace teorie na konflikt se rovněž jedná o pouhou interpretaci událostí z realistické perspektivy.

1 Teoretické přístupy vybraných realistických teoretiků

I přes to, že se všichni teoretici, kterým se budu dále věnovat, označují za realisty, můžeme u nich pozorovat rozdíly v chápání některých pojmů či ve výkladu některých událostí. Mearsheimera, Van Everu a Walta spojuje „jádro“ realistické tradice – všichni zmínění pracují s anarchií, bezpečnostním dilematem, mocí v realistickém pojetí¹, hegemonií, národním zájmem, teorií mocenské rovnováhy a absencí morálního pokroku. Každý z teoretiků má ovšem nějaká vlastní specifika, kterým se budu v této kapitole věnovat.

1.1 Teoretický přístup Johna J. Mearsheimera

John J. Mearsheimer je představitel teorie ofenzivního realismu. Při analýze jeho teoretického výkladu vycházím v této podkapitole především z jeho díla *The Tragedy of Great Power Politics*, které bylo vydáno v roce 2001. V této knize teoretik představuje ofenzivní realismus jako nikoliv bezchybnou, nýbrž nejvhodnější teorii mezinárodních vztahů, pomocí které lze mnohem lépe pochopit dění v mezinárodním prostředí. V knize se snaží Mearsheimer také poskytnout předpověď možného budoucího vývoje mezinárodního systému a porovnává klasický realismus, realismus defenzivní a ofenzivní. Vedle samotného vysvětlení tohoto teoretického proudu demonstruje jeho relevantnost prostřednictvím aplikace na vybraná historická období, například na období studené války (1945-1990)².

Hlavní rozdíly mezi klasickým, defenzivním a ofenzivním realismem můžeme pozorovat v jejich pohledu na důvody, které vedou státy k soupeření o moc, a pohledu na množství moci, po kterém státy touží. Odpovědí klasického

¹ Vojská moc, moc zničit nepřítele (Drulák 2021/2022).

²Jedním z období, na které Mearsheimer aplikuje svou teorii je studená válka (1945-1990). Ofenzivní realismus předpovídá, že státy budou citlivě vnímat rovnováhu moci a hledat příležitosti ke zvýšení své moci či oslabení moci soupeřů. Konkrétně teorie říká, že ohrožený stát bude v bipolaritě pravděpodobně pohotově a efektivně vyvažovat, protože v případě, kdy jsou v systému pouze dvě velmoci, nelze praktikovat buck-passing, ani vyvažovací koalice. Příklad studené války toto tvrzení podporuje (Mearsheimer 2001: 329).

realismu na první otázku (jaké jsou důvody, kvůli kterým státy soupeří o moc) je vlastní touha států po moci. Na rozdíl od klasického realismu se defenzivní i ofenzivní realismus shodují na stejném důvodu – struktuře systému. V otázce druhé vybočuje svým pohledem na množství moci, které státy chtějí, defenzivní realismus. Defenzivní realismus říká, že státy nechtějí o moc více moci, než mají, a soustředí se především na udržení vyváženosti moci. Dle klasického i ofenzivního realismu se jedná o veškerou moc, kterou státy mohou získat. Chtějí maximalizovat svou moc a hegemonie je jejich ultimátním cílem (Mearsheimer 2001: 22). Jak jsem již zmínila na začátku této podkapitoly, John J. Mearsheimer se řadí mezi teoretiky ofenzivního realismu. Dále se budu tedy věnovat pouze jeho teoretickému přístupu.

Mearsheimerův ofenzivní realismus se opírá o několik základních tvrzení. Dle teoretika mají multipolární systémy větší sklony k válce než systémy bipolární. Ještě větší pravděpodobnosti konfliktu čelí multipolární systémy, ve kterých se vyskytují mocné státy s potenciálem stát se hegemony. Jeho teorie se zaměřuje primárně na velmoci, protože právě ty mají podle Mearsheimera největší vliv na mezinárodní systém (Mearsheimer 2001: 5). Velmoci (*great powers*) jsou teoretikem definovány na základě jejich relativní vojenské schopnosti. Aby se stát mohl nazývat velmocí, musí mít dostatečné vojenské prostředky na to, aby mohl vést boj v totální konvenční válce proti nejmocnějšímu státu na světě. Tento fakt ovšem neznamená, že musí mít schopnost daný stát porazit, nýbrž musí mít vyhlídku, že přemění konflikt ve válku opotřebování, která zanechá dominantní stát vážně oslabený (Mearsheimer 2001: 5). Tento pojem je z mého pohledu důležité jasně vymezit, protože s ním teoretik pracuje napříč celým dílem. Chápání tohoto pojmu se může také lišit z různých teoretických pohledů. Samotný pojem “moc” (*power*) poté definuje jako “měnu velko-mocenské politiky, o kterou mezi sebou státy soupeří” (Mearsheimer 2001: 12).

Jednání velmocí vysvětluje teoretik pěti základními předpoklady, kterými jsou anarchie, ofenzivní vojenská kapacita (která velmocím poskytuje prostředky

k postižení či zničení se navzájem), nejistota (státy si nikdy nemohou být jisté záměry ostatních států), přežití (jako hlavní cíl velmocí) a racionalita (velmoci jsou racionálními aktéry) (Mearsheimer 2001: 30–31). Dle Mearsheimera se konstantně obává jedna mocnost té druhé. Tyto obavy jsou vyvolány anarchickým mezinárodním systémem, který vede velmoci k tomu, aby proti sobě postupovaly agresivně a bránily svým soupeřům v získání moci, i když takové kroky představují riziko války. Velmoci jsou většinou nespokojeny se statutem quo a usilují o hegemonii. Mearsheimer podle Ikenberryho předpovídá, že mír mezi velmocemi, který byl nastolen na konci studené války, brzy skončí a bez rovnocenného konkurenta v Evropě nebo Asii USA stáhnou své bezpečnostní závazky (Ikenberry 2001).

Mearsheimer v souvislosti s oblastí severovýchodní Asie hovoří o třech státech, které mají dostatek obyvatel a bohatství na to, aby se staly velmocemi: Čína, Japonsko a Rusko. Japonsko je nejbohatším státem v regionu, nicméně není schopno proměnit své značné bohatství v rozhodující vojenskou převahu, kterou by bylo schopno využít k ohrožení zbytku severovýchodní Asie. Zároveň také Japonsko nedisponuje velkým množstvím obyvatel. K Ruské federaci se vyjadřuje v souvislosti s nepravděpodobností, že se stane potenciálním hegemonem v oblasti (do roku 2020). Předpovídá, že tendence naplnit tyto ambice má spíše Čína – za předpokladu, že se nezastaví či nezpomalí její ekonomický růst (Mearsheimer 2001: 397).

Dle Mearsheimera se moc státu odvíjí od síly jeho armády. Ve výběru mezi námořní mocí (*sea power*), vzdušnou mocí (*airpower*), pozemní mocí (*land power*) a jadernými zbraněmi (*nuclear weapons*) je podle teoretika právě moc pozemní klíčovou. Toto tvrzení vychází z Mearsheimerových dalších argumentů a porovnávání ostatních typů mocí (Mearsheimer 2001: 83–137). Dále dle teoretika mocnosti sledují kromě samotného přežití několik dalších cílů, kterým se věnují v následujících řádcích. Prvním takovým cílem je usilování mocností o roli regionálního hegemonu – vzhledem k přítomnosti oceánů, které limitují schopnost mocností stát se hegemonem globálním (Mearsheimer 2001: 114).

Dalším cílem je být bohatší než jejich rivalové, protože vojenská síla je závislá na síle ekonomiky. Mocnosti také usilují o to, aby měly nejsilnější pozemní sílu v regionu, jelikož se jedná o základní složku vojenské síly. Posledním cílem je jaderná převaha (Mearsheimer 2001: 138).

Teoretik dále představuje strategie, pomocí kterých lze dosáhnout získání moci. Konkrétně se jedná o válku, vydírání (*blackmail*), *bait and bleed*³ a vykrváčení (*bloodletting*). Vydírání je založeno na hrozbě silou, nikoli na jejím skutečném použití. Je relativně nenákladné, vydírání je však obvykle obtížně dosažitelné, neboť velmoci budou pravděpodobněji bojovat, než aby se podvolily hrozbám jiných velmocí (Mearsheimer 2001: 138). *Bait and bleed* je strategie, při níž se stát snaží oslabit své soupeře tím, že mezi nimi vyvolá dlouhou a nákladnou válku, vykrváčení je poté situace, ve které stát přijme opatření, která zajistí, aby byla válka, do níž je zapojen protivník, zdlouhavá a smrtící (Mearsheimer 2001: 139). Za hlavní strategie, pomocí kterých velmoci zamezují agresorům v narušení rovnováhy sil, považuje teoretik vyvažování (*balancing*) a *buck-passing*. Vyvažování znamená rozhodnutí ohrožených států zadržovat svého protivníka a nést břemeno zadržování agresora či s ním v případě potřeby bojovat (Mearsheimer 2001: 139). *Buck-passing* je strategie, při které se státy snaží přimět jinou velmoc, aby kontrolovala agresora, zatímco oni zůstávají stranou. Právě tato strategie je ohroženými státy preferována, jelikož jim umožňuje vyhnout se válce, ve které by participovaly (Mearsheimer 2001: 139). *Buck-passing* lze z politického hlediska označit také za neochotu přijmout odpovědnost za důsledky rozhodnutí a obviňování jiné osoby či instituce (Brown – McLean – McMillan 2018).

Za nevhodné strategie považuje ustupování (*appeasement*) a naskakování (*bandwagoning*) (Mearsheimer 2001: 147–164). Strategie politiky ustupování patří mezi ambicióznější strategie. Cílem *appeasera* je změnit chování agresora tím, že mu přizná moc v naději, že se agresor díky tomuto gestu bude cítit

³ Bait and bleed je strategie, kterou ve svém díle představuje John J. Mearsheimer. V doslovném českém překladu znamená „návnada a krvácení“.

bezpečněji, a tím se utlumí nebo odstraní jeho motiv k agresii (Mearsheimer 2001: 139). Naskakování je situace, při které se ohrožený stát vzdává naděje, že zabrání agresorovi získat moc na svůj úkor, a proto se spojí se svým nepřítelem, aby získal alespoň část válečné kořisti (Mearsheimer 2001: 139).

1.2 Teoretický přístup Stephena Van Every

Ve své knize se teoretik, kterého považujeme za defenzivního (strukturálního) realistu, věnuje příčinám válek, ať už těch minulých, tak budoucích. Snaží se také nalézt způsoby, jak válkám předcházet. Dílo nám poskytuje komplexní vhled do Van Everovy teorie a jeho vysvětlení pro různé fenomény, pomocí kterých se můžeme lépe orientovat nejen v realistické teorii mezinárodních vztahů. Van Evera také prokazuje relevanci teorie a její použitelnost pro prevenci konfliktů. Představuje pět hlavních okolností, které zvyšují riziko války mezi státy: falešný optimismus ohledně výsledku války, výhoda prvního úderu (případ, kdy má výhodu ta strana, která se zmobilizuje nebo zaútočí jako první), kolísání relativní síly států (čímž vzniká příležitost a velká zranitelnost), kumulativnost zdrojů (kdy kontrola zdrojů umožňuje státu chránit nebo získat další zdroje) a situace, ve které je dobývání snadné (Van Evera 1999: 4). Tyto hypotézy nás provází celým dílem a v závěru díla jsou aplikovány na konkrétní případy, čímž teoretik prokazuje jejich relevanci. Van Evera pracuje také s teorií bezpečnostního dilematu⁴ (*offense-defense theory*), která má podle něho atributy dobré teorie (Van Evera 1999: 190).

Hlavní příčina konfliktů dle teoretika spočívá v tom, jak státy vnímají strukturu mezinárodní moci. Státy bojují, pokud se domnívají, že je dobývání

⁴ Bezpečnostní dilema je dle Wivela „situace, kdy akce, které stát podniká za účelem zvýšení své vlastní bezpečnosti, vyvolávají reakce ostatních států, které následně vedou spíše ke snížení než ke zvýšení bezpečnosti původního státu“ (Wivel 2011). Teorie bezpečnostního dilematu je založena na tvrzení, že válce lze zabránit, pokud získá obrana výhodu nad útokem. Účinná kontrola zbrojení může podle této teorie snížit riziko závodů ve zbrojení a války. Tato teorie byla použita například k vysvětlení příčin první světové války, příčin a možných řešení etnických a občanských válek a předpovědi politických vztahů v Evropě po skončení studené války (Glaser–Kaufmann 1998).

snadné, že mají převahu, výhodu prvního úderu a vysokou kumulativnost zdrojů, ale také pokud si myslí, že klesá jejich relativní síla. Při úplné absenci těchto okolností dochází k válce pouze zřídka. Struktura moci byla v moderní době poměrně příznivá, neboť zmíněná výhoda prvního úderu byla malá, relativní síla velmocí zřídka prudce kolísala, kumulativnost zdrojů byla nízká a dobývání bylo velmi obtížné. Tato nebezpečí byla již před rokem 1945 malá a spolu s jadernou revolucí se ještě zmenšila. Mylná přesvědčení moderních států jsou problémem, který způsobil většinu moderních válek (např. se státy mylně domnívaly, že strana, která postupuje jako první, získá velkou výhodu). Reálná důležitost je tedy přikládána mylné představě o zmíněných tvrzeních – právě falešné vnímání těchto faktorů je běžnou příčinou vypuknutí vleklých konfliktů. Mnoho moderních válek bylo válkami iluzí, které vedly státy, jež do války přivedlo nesprávné vnímání mocenské reality (Van Evera 1999: 255).

Na rozdíl od jiných realistů se Van Evera odprošťuje od tradičního realistického pojetí (například zkoumání uspořádání mezinárodního systému jako příčiny konfliktů) a považuje výše zmíněné příčiny za mnohem relevantnější a s větším vlivem na riziko vzniku války (Van Evera 1999: 256). Právě iluze a nesprávné vnímání struktury moci, které jsou podle Van Every v kontextu zkoumání příčin válek stěžejní, mohou vycházet například z upřednostňování války před mírem (ovládnutí národních představ armádou – Wilhemino Německo, Japonské císařství, Rusko) (Van Evera 1999: 256). Dalším příkladem těchto iluzí je šíření mýtů, například sebe oslavujících, prostřednictvím vzdělávacích systémů. Pomocí těchto mýtů mohou elity přesvědčovat lid k obětování pro společné dobro (Van Evera 1999: 257).

1.3 Teoretický přístup Stephena M. Walta

Dle neoklasického realisty⁵ Walta obsahuje většina realistických tradic převahu následujících prvků: vysvětlení světa takového, jaký je (nikoliv takového, jaký bychom si ho přáli), moc (která je ústředním bodem politického života), role mezinárodní anarchie (neexistence centrální autority), spoleh na sebe samého (stát nemůže spoléhat na ostatní, aby přežil), bezpečnost jako hlavní zájem (obavy států o relativní moc, křehká spolupráce) a přenesení odpovědnosti na ostatní (v případě hrozby). Dle teoretika se postupem času Spojené státy americké s cílem zlepšit své mocenské postavení oddálily od realistické teorie (investice, šíření demokracie, svrhávání cizích vlád, vyhrožování režimům, sankce) a tak snížily svou popularitu, zhoršily vztahy s Ruskem, destabilizovaly Blízký východ, podpořily novou a trvalou vlnu mezinárodního terorismu a usnadnily Číně její vzestup na pozici velmoci – tyto chybné kroky podporoval z řad realistů pouze Henry Kissinger (Walt 2018).

Waltovy příspěvky jsou označovány za významný příspěvek k teorii mezinárodní politiky (James 2022: 387). Walt tvrdí, že státy vytvářejí aliance spíše za účelem vyvážení hrozeb než moci, zatímco někteří jiní teoretici ukazují například na to, že se o takové formální spojení státy nesnaží automaticky (James 1995: 202). Teorie se zaměřuje na celkovou strategickou situaci a posuzování toho, jak budou vůdci států pravděpodobně reagovat. Vnímání ohrožení je založeno na třech složkách: agregátní síle, stupni nepřátelského záměru a rovnováze útoku a obrany⁶ (*offense-defense balance*). Mezi základní pojmy této teorie patří aliance a vyvažování. Alianci definuje Walt jako „formální nebo neformální spojení v rámci bezpečnostní spolupráce mezi dvěma nebo více suverénními státy“. Vyvažování poté jako „spojenství s ostatními proti převládající hrozbě (James 2022: 387). Pracuje také, stejně jako například Mearsheimer, se strategií naskakování.

⁵ Stephena Walta mezi neoklasické realisty řadí například Jeffrey W. Taliaferro ve svém článku *Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited* (Taliaferro 2000).

⁶ Glaser a Kaufmann definují rovnováhu jako „poměr sil, které útočník potřebuje k obsazení území a nákladů na síly, které obránce nasadil“ (Glaser – Kaufmann 1998).

Teorie vyvažování hrozeb, kterou Walt představuje ve svém článku, reprezentuje jeden z hlavních prvků Waltovy teorie. Obecně v článku poukazuje na některé nedostatky, kterými trpí tradiční pohled na tvorbu aliancí a vyvažování. Dle teoretika jsou aliance nejčastěji vnímány jako reakce na hrozby. Při uzavírání spojení mohou státy buď vytvořit opozici vůči hlavnímu zdroji nebezpečí (vyvažovat), nebo se spojit se státem, který onu hrozbu představuje. Svět, kde je vyvažování běžnější než naskakování, lze považovat za daleko bezpečnější, jelikož agresori čelí kombinované opozici. Státy, které se drží statutu quo by se měly vyhýbat vyvolávání protichůdných koalic tím, že se vyhnou výhrůžné zahraniční a obranné politice. Pokud však převládá tendence k naskakování, pak je bezpečnost vzácná, neboť je agrese v podstatě „odměňována“ (Walt 1985: 4). Chybou ovšem je, že vyvažování i naskakování jsou obvykle formulovány výhradně z hlediska moci⁷. Walt nepopírá důležitost síly, ale upozorňuje na fakt, že toto tvrzení vede k ignoraci dalších faktorů, které při identifikaci hrozeb a spojenců státy zvažují. Státy mohou například vyvažovat spojenectvím s jinými silnými státy, pokud je slabší mocnost nebezpečnější z jiných důvodů. Toto teoretik demonstruje na příkladu koalice, která porazila Německo při první i druhé světové válce. Státy s převahou v celkových zdrojích se spojily proti slabšímu Německu, protože vyhodnotily německý expanzionismus jako nebezpečí. Dle teoretika jsou dalšími faktory agregátní síla⁸, blízkost⁹, útočné schopnosti¹⁰ a útočné záměry¹¹ (Walt 1985: 9–12).

V souvislosti se svou teorií se Walt zabývá důležitostí ideologické solidarity. Představuje tato tvrzení: státy se častěji řídí svými ideologickými preferencemi, pokud jsou již poměrně bezpečné; zdánlivý význam ideologie

⁷ Vyvažovat znamená přiklonit se ke slabší straně, naskakování znamená zvolit si silnějšího (Walt 1985: 8).

⁸ Čím větší jsou celkové zdroje státu, tím větší potenciální hrozbu může daný stát představovat pro ostatní (Walt 1985: 9).

⁹ Schopnost uplatňovat sílu klesá se vzdáleností. Proto státy, které jsou blízko, představují větší hrozbu než ty, které jsou daleko (Walt 1985: 10).

¹⁰ Je pravděpodobnější, že aliance vyvolají státy s velkou útočnou kapacitou než státy, kterou jsou buď vojensky slabé, nebo schopné se pouze bránit (Walt 1985: 11).

¹¹ Státy, které se „tváří“ agresivně, pravděpodobně vyprovokují ostatní státy, aby proti nim postupovaly. I státy s omezenými schopnostmi mohou vyvolat vyvažovací reakci, pokud jsou vnímány jako obzvláště agresivní (Walt 1985: 12).

může být zveličen vnímáním státníků a politikou, kterou v důsledku toho přijímají; význam ideologie může být přeceňován vážným výkladem rétoriky státníků. Obecně Walt říká, že ideologie hraje při výběru spojení určitou roli (Walt 1985: 24–26).

Tabulka č. 1 *Teorie, klíčové pojmy a příčiny válek dle Mearsheimera, Van Every a Walta*

Teoretik	Teorie	Klíčové prvky, pojmy	Příčiny válek
John. J. Mearsheimer	Ofenzivní realismus	Velmoci, relativní vojenská síla, anarchie, ofenzivní vojenská kapacita, nejistota, přežití, racionalita, pozemní moc, touha po maximální moci	Anarchický mezinárodní systém, multipolární systémy, multipolární systémy s aspirujícím hegemone
Stephen Van Evera	Defenzivní realismus	Falešný optimismus ohledně výsledku války, výhoda prvního úderu, kolísání relativní síly, kumulativnost zdrojů, období snadného dobývání	Mylná přesvědčení, iluze, nesprávné vnímání struktury moci
Stephen Walt	Neoklasický realismus	Aliance, vyvažování hrozeb	Vyvažování hrozeb, narušení rovnováhy vyvažování hrozeb

2 Aplikace teorií vybraných teoretiků na rusko-ukrajinský konflikt

2.1 John J. Mearsheimer

Mearsheimer tvrdí, že multipolární systémy, ve kterých se vyskytují mocné státy s potenciálem stát se hegemony, čelí velké pravděpodobnosti konfliktu (Mearsheimer 2001: 5). Tuto situaci můžeme v určité formě pozorovat v dnešním světě, konkrétně na případu Ruska, které lze z pohledu Mearsheimerova přístupu označit za velmoc, která je schopna svého rivala vyčerpávat. Na Rusko lze nahlížet jako na silného, agresivního hráče, který určité aspekty Mearsheimerovy teorie splňuje. Podle Mearsheimera jsou státy motivovány svými vlastními zájmy a usilují o maximalizaci své moci a bezpečnosti. V případě Ruska se jedná o motivaci udržet si regionální vliv a posílit své strategické zájmy, Rusko se cítilo býti ohroženo rozšiřováním NATO a EU do jeho orbity vlivu (Ciuriak 2022). Jednání Ukrajiny by bylo poté z tohoto teoretického pohledu motivováno zájmem zachovat územní celistvost a nezávislost Ukrajiny.

Potvrzuje se zde existence anarchického mezinárodního systému, který vede státy k tomu, aby proti sobě postupovaly agresivně a bránily svým soupeřům v získání moci, i když takové kroky představují riziko války – to můžeme pozorovat na postojích, které zaujmulý státy Západu, které se přímo oficiálně konfliktu neúčastní, ale podporují Ukrajinu nejrůznějšími jinými prostředky. Celkově lze podle Mearsheimerovy teorie vnímat rusko-ukrajinskou válku jako projev konkurenční a konfliktní povahy mezinárodního systému, který je poháněn snahou států o získání moci a bezpečnosti. Rusko také usiluje o roli regionálního hegemonu, i když čelí velké konkurenci jiných nastupujících mocností a dostává se tak na pomyslném žebříčku spíše na „nižší laťky“. Potvrzuje se nám také strategie vyvažování, která v tomto případě znamená zadržovat agresora či s ním v případě potřeby bojovat.

V rámci strategií, ke kterým se Mearsheimer vyjadřuje jako k vyhovujícím, můžeme pozorovat použití strategie *bait and bleed* (Mearsheimer 2001: 139). *Bait and bleed* je strategie, při níž se stát snaží oslabit své soupeře tím, že mezi nimi vyvolá dlouhou a nákladnou válku (Mearsheimer 2001: 139). I přes to, že Ukrajina není soupeřem Spojených států amerických, nejen jejich podporou dochází k vyživování konfliktu na Ukrajině.

2.2 Stephen Van Evera

Pro Van Everu jsou zásadní příčinou vypuknutí válek mylná přesvědčení o struktuře mezinárodní moci či výše zmíněných okolnostech (falešný optimismus, výhoda prvního úderu, kolísání relativní síly, kumulativnost zdrojů, snadné dobývání) (Van Evera 1999: 4). Teorie vychází z předpokladu, že státy se často mýlí v odhadu záměrů a schopností jiných států, což vede k válkám. Užívání Van Everovy teorie je vhodnější pro neaktuální konflikty, jelikož při probíhajícím konfliktu se velmi těžko odlišuje, co lze a nelze považovat za mylnou představu. Některá falešná přesvědčení můžeme i přes to identifikovat. Ruská federace si například myslela, že celá „akce“ bude rychlejší a pro ni s mnohem pozitivnějšími výsledky (Eckel 2022). Prvním úderem a zahájením invaze nedošlo k tak velké výhodě, jaká byla ze strany Ruska očekávána.

Ruská federace se také mohla domnívat, že si invazi může „dovolit“, jelikož se jí podařilo anektovat v roce 2014 Krym a očekávala proto mnohem snazší dobývání. Můžeme do určité míry hovořit i o ovládnutí národních představ, jelikož mnoho Rusů dodnes věří, že dochází k dobré věci a zadržování „ukrajinského nacismu“ (Smart 2022).

Ve válce na Ukrajině v současné době nelze plně rozlišit mylná přesvědčení a fakta. Existuje velké množství různých narativů, které nám poskytují odlišné pohledy na vnímání konfliktu aktéry. O tom, zda bylo přesvědčení mylné, se můžeme přesvědčit až s časovým odstupem. Obecně je tedy teorie lépe aplikovatelná na již ukončené konflikty. Z hlediska této teorie se

přesto nabízí poukázat alespoň na domnělé falešné představy, které se dají teoreticky označit jako příčina rusko-ukrajinského konfliktu. Tyto percepce se liší podle aktéra, jehož pohledem se na válku díváme. Více filozofické pojmenování této situace je jakýmsi odlišením mezi tím, co je „skutečná“ mylná představa, a co je jako mylná představa pouze označováno.

Rusko vnímá směřování Ukrajiny na Západ jako ohrožení svých zájmů a bezpečnosti (Ciuriak 2022). Tyto představy nemálo ovlivnila i ruská propaganda, která se stavěla všeobecně negativně vůči ukrajinské vládě. Ruská federace toto směřování pojala také jako snahu o zadržování Ruska ze strany států Západu a o zamýšlené narušení orbity ruského vlivu. Základním západním narativem je poté názor, že Rusko (a Čína) jsou nesmiřitelní nepřátelé, kteří se snaží narušit americkou bezpečnost a prosperitu. Tyto státy jsou dle USA, které mají tuto percepci zakomponovanou do strategie jejich národní bezpečnosti, „odhodlány učinit ekonomiku méně svobodnou a méně spravedlivou, rozvíjet své armády a kontrolovat informace a data, aby potlačily své společnosti a rozšířily svůj vliv“ (Sachs 2022).

Na druhou stranu Spojené státy americké vytvořily představu o zhroutilí ruského režimu, který nebude schopen ekonomicky zvládnout delší konflikt a sankce (Berman – Siripurapu 2023). V průběhu konfliktu docházelo také k šíření nejrůznějších informací o Putinově zdravotnímu stavu, například o údajném onemocněním rakovinou (Norton 2023). Podle toho, jak se na situaci díváme, můžeme tedy identifikovat případné mylné představy. V současné době nicméně ještě nelze identifikovat, zda se jedná o představy falešné či nikoliv.

2.3 Stephen M. Walt

Při uplatňování Waltových teoretických předpokladů na rusko-ukrajinský konflikt je vhodné se zaměřit právě na teorii vyvažování hrozeb. Za předpokladu, že by nedošlo k narušení rovnováhy vyvažování hrozeb, válka by nevypukla nebo by měla mnohem kratšího trvání. Walt tvrdí, že státy vytvářejí aliance za účelem

vyvážení hrozeb – vnímání ohrožení těmito hrozbami je založeno na agregátní síle, stupni nepřátelského záměru a rovnováze útoku a obrany. Aplikujeme-li tento předpoklad na rusko-ukrajinský konflikt, pak i přes to, že se nejedná o formální alianci, můžeme hovořit o značné podpoře Ukrajiny ze strany Západu. Nejenom státy Západu se rozhodly podpořit Ukrajinu nejrůznějšími způsoby s cílem vyvážit Rusko a projevit ideologickou solidaritu. Rusko se svým jednáním, na stranu druhou, snaží vyvážit vliv Západu v regionu. Jedná se tedy o snahu obou stran vyvážit a udržet rovnováhu moci v regionu, i když každá s jiným cílem.

Ukrajina, která vycítila hrozbu ze strany Ruské federace, vytvořila alianci se Západem, která působí na Rusko. V regionu nemá Ruská federace příliš mnoho příležitostí vytvořit vyvažovací alianci, pozastavme se ovšem nad rolí Čínské lidové republiky. Čína se stává pro Rusko stále důležitějším obchodním partnerem, protože se Ruská federace snaží zmírnit dopad hospodářských sankcí, které na něj některé země uvalily v reakci na jeho invazi. USA také uvedly, že Peking zvažuje dodávky zbraní a munice do Ruska. Toto tvrzení ovšem ČLR důrazně popírá (BBC News 2023). Můžeme zde tedy pozorovat určité alianční chování i přes to, že se Čína zdržela v rámci OSN hlasování ohledně ruské invaze na Ukrajinu¹² (Magnier 2022).

Walt také říká, že ideologie hraje při výběru spojení určitou roli (Walt 1985: 24–26). Z tohoto hlediska můžeme pozorovat, že se poměrně bezpečné státy, například Spojené státy americké, budou řídit vyjma samotného vyvažování agresora také svými ideologickými preferencemi – v tomto případě například šířením demokratických hodnot.

¹² Proti obvinění Ruska ze zavinění humanitární krize hlasovalo Rusko, Bělorusko, Severní Korea a Eritrea (Magnier 2022).

3 Rusko-ukrajinská válka v publicistice vybraných realistů

Když Ruská federace zahájila invazi na Ukrajinu, začala si nejenom široká veřejnost, ale také odborníci, klást nejrůznější otázky. V reakci na ně se začaly objevovat také odpovědi, či přinejmenším domněnky a snahy o vysvětlení událostí a jejich příčin. I přes to, že realistický pohled nepředstavuje převažující názor a ve společnosti nejhojněji opakovaný narativ, poskytuje určitá vysvětlení, která nám mohou pomoci při snaze pochopit jednání aktérů ve válce na Ukrajině.

Dle Putinových slov „speciální vojenská operace“ začala 24. února 2022 proniknutím ruských vojáků na území Ukrajiny ze severu, východu a jihu. Ruské síly se v naději na rychlé vítězství přesouvaly k ukrajinskému hlavnímu městu Kyjev, ale nakonec byly nuceny ustoupit. Státisíce Ukrajinců prchaly do sousedních zemí, mužům, kteří byli schopni boje, byl odchod ze země znemožněn. V návaznosti na invazi uvalily země Západu na Moskvu balík sankcí¹³ (Ellerbeck 2023). Již od prvních dní invaze docházelo ke smrti mnoha ukrajinských civilistů. Následně v březnu 2022 vyšetřovatelé OSN uvedli, že některé z těchto vražd lze označit za válečné zločiny (Ellerbeck 2023). Ruské síly nečekaně čelily tvrdému odporu ukrajinských sil a přesunuly svou pozornost na oblast Donbasu, kde Moskvou podporovaní separatisté zahájili v roce 2014 povstání. V globálním měřítku vedl současný konflikt k celosvětové potravinové krizi a výraznému zvýšení cen potravin (Ellerbeck 2023). Koncem dubna došlo k potopení ruské vlajkové lodi raketami, které Ukrajina označila za své. OSN uvedlo, že konflikt způsobil největší uprchlickou krizi v Evropě v tomto století (Ellerbeck 2023).

V květnu roku 2022 podalo Finsko a Švédsko v reakci na invazi oficiální žádost o vstup do NATO. Rusku se podařilo zmocnit přístavního města Mariupol a prezident Zelenskyj vyzval země na Světovém ekonomickém fóru, aby

¹³ Například zastavení transakcí s Centrální bankou Ruské federace, zákaz nových investic a zmrazení majetku ruských politických a obchodních představitelů (Ellerbeck 2023).

pomohly zřídit fond na obnovu Ukrajiny. V následujícím měsíci došlo k rozhodnutí Evropské unie o částečném vyřazení ruské ropy¹⁴. Tento krok označila Moskva za „sebedestruktivní“ (Ellerbeck 2023). V červenci dokončily ruské síly dobývání Luhanské provincie na východě Ukrajiny a ruský Gazprom oznámil snížení dodávek plynu do Evropy prostřednictvím plynovodu Nord Stream 1 na polovinu¹⁵. V naději na zmírnění potravinové krize se Moskva a Kyjev v tomto období dohodly na znovuotevření blokováných černomořských přístavů (Ellerbeck 2023). Po zahájení ukrajinské protiofenzívy v okolí Chersonu vyslovil generální tajemník OSN (Antonio Guterres) obavu o možnosti nebezpečí jaderné konfrontace. V září 2022 vzrostly ceny plynu v Evropě až o 30 % poté, co Rusko oznámilo uzavření jednoho z plynovodů na dobu neurčitou. Ukrajina zahájila protiofenzívu v Charkovské oblasti a Putin nařízením částečné mobilizace způsobil další emigraci – tentokrát ruských mužů ve vojenském věku (Ellerbeck 2023). Na základě „referend“ se poté měly stát regiony na východě Ukrajiny součástí Ruska¹⁶ – to odsoudil nejenom Antonio Guterres (Ellerbeck 2023).

V říjnu došlo k explozi, která vážně poškodila jediný most spojující Rusko a Krymský poloostrov. O pár dní později se po několika měsících rozhodlo Rusko provést raketové útoky. V listopadu nařídilo Rusko svým silám opustit Cherson, který byl jednou ze čtyř oblastí, o které Putin prohlásil, že budou součástí Ruska (Ellerbeck 2023). Po útocích na ukrajinský energetický sektor prohlásila Mezinárodní agentura pro atomovou energii, že by bylo vhodné umístit kolem Záporožské jaderné elektrárny ochrannou zónu, „než bude pozdě“ (Ellerbeck 2023). V lednu 2023 došlo k dobytí města Soledar ve východní Doněcké provincii ruskými silami. Následující měsíc začalo NATO projednávat ukrajinskou žádost o stíhací letouny a rakety dlouhého doletu, země Západu začaly uvažovat o uvalení nové řady sankcí proti Rusku (Ellerbeck 2023). Útoky

¹⁴ Představitelé EU se rozhodli, že do konce roku omezí dovoz ruské ropy o 90 % (Ellerbeck 2023).

¹⁵ Před válkou dovážela Evropa více než 40 % plynu z Ruska (Ellerbeck 2023).

¹⁶ Doněcká, Luhanská, Chersonská a Záporožská oblast Ukrajiny.

na ukrajinské území pokračují dodnes, nejintenzivnější boje probíhají na východě Ukrajiny.

Co ale všem těmto událostem předcházelo? Jací aktéři se konfliktu účastní? Jaké jsou motivy hlavních aktérů? Jaké je možné východisko z krize? Jaké skutečnosti a souvislosti je třeba vyzdvihnout? Na tyto otázky můžeme hledat odpovědi v analýzách Johna J. Mearsheimera, Stephena Van Every a Stephena Walta, kteří se na válku dívají realistickým pohledem.

3.1 Mearsheimer

Jak jsem se již zmínila v úvodu, pro lepší porozumění tématu představím nejprve Mearsheimerovu analýzu krize na Ukrajině 2014. Mearsheimerova analýza se opírá především o tvrzení, že byla tehdejší ukrajinská krize chybou Západu. Za aktéry považuje Ruskou federaci a NATO, potažmo Západ. Dle tohoto realistického teoretika se v NATO objevila snaha narušit ruskou orbitu prostřednictvím rozšiřováním na východ. Již v roce 2008 NATO zvažovalo na summitu v Bukurešti své rozšíření, konkrétně přijetím Gruzie a Ukrajiny do aliance. Kvůli neshodě mezi USA, Francií a Německem, přičemž tehdejší americký prezident George W. Bush východní rozšíření podpořil, ale Francie a Německo kvůli obavám ze znepřátelení Ruské federace nikoliv, došla Severoatlantická aliance ke kompromisu, který spočíval v nezapočetí formálního přijímacího procesu zmíněných dvou států, nicméně vedl k vydání prohlášení, které podporovalo ukrajinské a gruzínské aspirace a vyznělo ve smyslu “tyto země se stanou členy NATO”. Rusko však na tuto skutečnost nahlíželo nikoliv jako na kompromis, ale jako na přímou hrozbu pro ruské zájmy a strategickou chybu Západu. Jeden ruský deník dokonce uvedl, že při setkání Putina a Bushe se nechal ruský prezident slyšet, že pokud se Ukrajina stane součástí NATO, tak přestane existovat (Mearsheimer 2014: 79).

Poté, co EU v roce 2008 představila Východní partnerství se snahou začlenit Ukrajinu, Moldavskou republiku, Gruzii, Bělorusko, Ázerbájdžán a

Arménii do ekonomiky EU, nebylo se dle Mearsheimera možno divit ruskému výkladu této iniciativy jako přímého ohrožení jejich zájmů. Západ se snažil také šířit své hodnoty do těchto zemí, mimo jiné i prostřednictvím finanční podpory. Obecně se ruští představitelé při pohledu na tyto procesy “zalekli” možného stejného postupu v jejich zemi, což by ohrozilo “ruský imperialismus”, který představuje prezident Putin. Lze tedy říct, že rozšíření NATO, expanze EU a podpora demokracie, trojí balíček politik Západu, vytvořil v Rusku mínění o ohrožení jejich zájmů, a tedy v podstatě i samotného Ruska (Mearsheimer 2014: 80).

Posledním impulzem bylo pro Putina svržení ukrajinského proruský orientovaného prezidenta. Tuto událost, dle Mearsheimera vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o demokraticky zvoleného prezidenta, oprávněně, označil ruský prezident jako státní převrat a reagoval obsazením Krymu. Touto akcí se Putin snažil destabilizovat Ukrajinu a zabránit NATO, aby zde umístila námořní základnu. Dle Mearsheimera byly elity Spojených států amerických a Evropy zaslepeny svým pohledem na mezinárodní politiku a realistickému pohledu na svět nepřikládaly velký význam, jejich plán prosazování liberálních principů, jako právní stát, hospodářská vzájemná závislost a demokracie, se na půdě Ukrajiny nevydařil. Mearsheimerovo tvrzení prosazuje přetrvávající důležitost reálné politiky a fakt, že pokud ji státy ignorují, činí tak na úkor vlastní bezpečí. Vzhledem k důsledkům byla již tehdy dle Mearsheimera chyba v případném pokračování v jejich zavedené politice.

V návaznosti na zmíněné události se Putin rozhodl jednat proti Západu a Ukrajině a po 22. únoru 2014 obsadil, vzhledem k rozmístění tisíců ruských vojáků poměrně snadno, Krym, který tvoří zhruba 60 % etnických Rusů, a následně jej připojil k Rusku. Dále provedl kroky, kterými zabránil Ukrajině stát se “západní pevností” - vyvinul tlak na novou vládu v Kyjevě a poskytl poradce, zbraně a diplomatickou podporu ruským separatistům na východě Ukrajiny. Dále shromáždil armádní jednotky na ukrajinských hranicích a zvýšil cenu plynu (Mearsheimer 2014: 81-82). Dle Mearsheimera hrál Putin “tvrdou hru”. Teoretik

také odkazuje na geopolitiku 101, tedy tvrzení, že velmoci jsou vždy citlivé ohledně potenciálních hrozeb v blízkosti jejich teritoria. Obecně přistupuje k vysvětlení, že i přes určité snahy Západu Rusko “ujišťovat” o absenci ohrožení, se Ruská federace cítila ohrožena, a především si také sama chtěla určit, zda se ohrožená cítí či nikoliv. Ruští představitelé již od počátku krize operovali dle realistické teorie, kdežto západní země se držely liberálních idejí o mezinárodní politice. Výsledkem je tedy dle Mearsheimera vyprovokování ukrajinské krize Spojenými státy a jejich spojenci.

V Mearsheimerově analýze se objevuje také zmínka o další možné příčině událostí. Tato teorie tvrdí, že Putin v podstatě litoval rozpadu Sovětského svazu, “testoval vody” pro obsazení východu Ukrajiny a případně i pro agresivní chování vůči ostatním sousedním státům. Objevuje se zde také předpověď, že vzhledem ke stavu ruské armády a ekonomiky nebylo pravděpodobné, že by se v budoucnu Rusku podařilo dobýt celou Ukrajinu. Mearsheimer ovšem zmiňuje, že si byl této skutečnosti Putin vědom a jeho reakce na ukrajinské dění byla obranná, nikoliv útočná (Mearsheimer 2014: 85).

Jako řešení této krize teoretik nabídl učinit Ukrajinu suverénním, neutrálním územím, které nebude spadat ani pod ruský, ani pod západní vliv. Pro dosažení tohoto cíle by musel Západ opustit od svých snah o westernizaci Ukrajiny. Situaci s ukrajinským územím Mearsheimer přirovnává ke kubánskému spolenectví se Sovětským svazem z pohledu USA. Dále označuje Rusko jako upadající mocnost a předpovídá její slábnutí v budoucnosti. I přes tento fakt ovšem nepovažoval připojení Ukrajiny do NATO jako smysluplný krok, nejen kvůli provokaci, ale také kvůli absenci strategického zájmu o území u Spojených států amerických a jejich evropských spojenců. Nabízí tedy dvě možnosti: pokračování v současné politice a vyostření nepřátelství mezi Ruskem a Západem, nebo vytvoření neutrální Ukrajiny a uspokojení všech stran (Mearsheimer 2014: 89).

Nyní se budu věnovat Mearsheimerově analýze aktuální situace na Ukrajině. Teoretik označuje tuto válku jako nejnebezpečnější mezinárodní

konflikt od kubánské krize v roce 1962¹⁷. Nezpochybně tvrdí, že za začátek a styl války může Putin, nicméně zdůrazňuje důležitost příčin, proč tak učinil. Nesouhlasí s názory, že je Putin iracionální agresor, který se snaží vytvořit velké Rusko podle vzoru bývalého Sovětského svazu a za ukrajinskou krizi tak nese plnou odpovědnost sám (Mearsheimer 2022 a). Odkazuje také na své vyjádření ke krizi 2014, která nyní přerostla ve válku a nemusela by mít za důsledek “pouze” zničení Ukrajiny, ale také potenciální jadernou válku mezi Ruskem a Severoatlantickou aliancí.

V návaznosti na události z let 2008 a 2014, které jsem zmiňovala v předchozí podkapitole, došlo v prosinci 2021 k další velké konfrontaci, kterou Mearsheimer označuje jako přímou příčinu současné války – Ukrajina se de facto stávala členem NATO. Tomuto předcházela řada událostí započatá již v roce 2017 Trumpovou administrativou, která mimo jiné prodala Kyjevu “obrně zbraně” (Mearsheimer 2022 a). Pojem “obrně zbraň” se ale ukázal jako nepřilíš jednoznačný a Rusko se spojenci v oblasti Donbasu považovaly tyto zbraně za útočné. Některé další země NATO dodávaly na Ukrajinu zbraně a podnikaly spolu s ukrajinskými ozbrojenými silami společná cvičení. V souvislosti s těmito akcemi došlo například k incidentu, který se stal v červenci 2021. V rámci operace *Sea Breeze* došlo za spolupráce Ukrajiny a Ameriky k uspořádání námořního cvičení, kterého se zúčastnila námořnictva 32 zemí. V oblasti Černého moře vplul do oblasti, jež Rusko považuje za své teritoriální vody, britský námořní torpédoborec, což téměř vyprovokovalo Rusko k palbě na loď (Mearsheimer 2022 a).

Poté došlo k prohlubování ukrajinsko-amerických vazeb i po nastoupení prezidenta Bidena do funkce. Tento závazek se odráží v dokumentu “americko-

¹⁷ Kubánská krize (též Karibská krize) v roce 1962 způsobila napětí mezi Sovětským svazem a USA, které mohlo vyvrcholit v jadernou katastrofu. V říjnu 1962 americké špiónážní letadlo vyfotografovalo jaderné raketové základny budované Sovětským svazem na ostrově Kuba. Tehdejší prezident USA J. F. Kennedy se rozhodl umístit kolem Kuby námořní blokádu a požadoval odstranění umístěných raket a zničení jejich stanovišť. Představitelé obou velmocí (za Sovětský svaz Nikita Chruščov) si uvědomovali možnost ničivé jaderné války a veřejně souhlasili s dohodou, která vedla k demontáži sovětských zbraní na Kubě a závazku USA, že nenapadnou Kubu. Spojené státy rovněž souhlasily s odstraněním svých jaderných raket z Turecka (JFK Library nedatováno).

ukrajinská charta o strategickém partnerství¹⁸, kterou v listopadu podepsali Antony Blinken (americký ministr zahraničí) a Dmytro Kuleba (ukrajinský ministr zahraničí). Dokument stvrzoval ukrajinské snahy o komplexní reformy a integraci do evropských a euroatlantických institucí, navazuje na předešlý dokument, který přijali prezidenti Biden a Zelenskij a zdůrazňuje, že se obě země budou řídit deklarací ze summitu v Bukurešti z roku 2008 (Mearsheimer 2022 a). V reakci na toto posílení vztahů mezi USA a Ukrajinou začalo Rusko na ukrajinských hranicích mobilizovat svou armádu, zejména jako “ukázkou odhodlání”. Tato snaha ovšem neměla žádný účinek a dále docházelo ke sbližování Bidenovy administrativy s Ukrajinou. Rusko v prosinci marně požadovalo písemnou záruku, že se Ukrajina nikdy nestane součástí NATO a aby NATO stáhlo své vojenské prostředky rozmístěné od druhé poloviny 90. let ve východní Evropě. O měsíc později zahájil Putin invazi na Ukrajinu (Mearsheimer 2022 a).

Teoretik v textu odkazuje na své předchůdce z 90. let, kteří varovali před rozšiřováním NATO dávno před ním, jelikož se nejedná o všeobecně na Západě převládající názor, že rozšiřování NATO není pro ukrajinskou krizi relevantní a jako hlavní příčiny uvádí expanzivní cíle Putina. Mearsheimer se zde opět vrací ke svému předchozímu tvrzení, že nejde o to, jaké jsou záměry nebo účel akcí západních představitelů, ale jak tyto kroky Rusko skutečně vnímá – v tomto případě v souvislosti s NATO a jeho dokumentu zaslaného ruským představitelům, který NATO představuje jako obrannou alianci, a nikoliv jako hrozbu pro Rusko (Mearsheimer 2022 a).

Obecně se Mearsheimer vyjadřuje k situaci jako k mimořádně nebezpečné. Politika Západu dle Mearsheimera rizika tohoto konfliktu pouze prohlubuje. Na závěr vyjádření připouští, že Putin mohl špatně odhadnout vojenské schopnosti Ruska, účinnost ukrajinského odporu a rozsah a rychlost reakce Západu, ale to

¹⁸Americko-ukrajinská charta o strategickém partnerství je aktualizovaným zněním dokumentu z roku 2008. Charta stvrzuje závazek posílení strategického partnerství mezi Ukrajinou a USA od 1. září 2021. Dokument vyjadřuje podporu USA v otázkách suverenity a územní celistvosti Ukrajiny, neuznání anexe Krymu a zachování sankcí proti Rusku, dokud nebude obnovena celistvost Ukrajiny v rozsahu mezinárodně uznávaných hranic (Romancová 2021).

neznamená, že bychom měli podceňovat bezohlednost velmocí, které se cítí být v zoufalé situaci. Sankce, které byly na Rusko uvaleny, považoval Putin v podstatě za vyhlášení války. S pomocí, které se Ukrajině dostává, je možné, že dojde k ruské porážce. Země bude ale poškozena, ne-li rozvrácena, hrozí také eskalace mimo Ukrajinu či v případě dosažení okraje sil ruské velmoci i k jaderné válce (Mearsheimer 2022 a).

Putin se domnívá, že připojení Ukrajiny k Západu představuje pro Ruskou federaci existenční hrozbu, kterou je potřeba eliminovat (Mearsheimer 2022 b). To tedy znamená, že je pro Rusko porážka nepřijatelným výsledkem. Bidenova administrativa se na druhou stranu rozhodla nejen Rusko porazit, ale také ho oslabit pomocí sankcí. USA jsou tedy v podstatě odhodlány vyřadit Rusko z řad velmocí (Mearsheimer 2022 b). Mearsheimer označuje zapojení Spojených států amerických a jejich spojenců za zástupnou válku. Vzhledem k tomu, že vleklé konflikty mají obecně tendenci eskalovat, časem mohou být do bojů další země (Mearsheimer 2022 b).

3.2 Stephen Van Evera

Ve svém článku tento teoretik primárně nabízí možné řešení, vzhledem k datu vydání článku (19. 2. 2022), prozatím pouze případného konfliktu. Konkrétně považuje za nutné, aby USA, NATO a Rusko přistoupily na dohodu, která definuje Ukrajinu jako neutrální stát, jakákoliv jiná řešení dle jeho názoru selžou. Dle Every velmoci nikdy neakceptují těsné přiblížení nepřátelských mocností nebo aliancí ke svým hranicím – Rusko není výjimkou – toto považuje za hlavní příčinu konfliktu. Tvrdí, že vlády prosazují princip “NUPIMBY” - “Žádné nepřátelské síly na mém dvorku” (*No Unfriendly Powers In My Back Yard*). Potvrzení svého úsudku demonstruje na chování jiných mocností v rámci historie. Rusko nepřijme dohodu, která ponechává otevřenou možnost Ukrajiny v NATO nebo NATO na Ukrajině. Ukrajina také nestojí USA za nákladnou konfrontaci, američtí představitelé by tak měli být otevřeni kompromisu. Tvzení, že řešením by byla ukrajinská neutralita, dokládá úspěchy podobného procesu v

historii a pokládá toto řešení za relativně výhodné pro všechny strany (Van Evera 2022).

Na případný konflikt nahlíží spíše z hlediska významu pro USA. Zmiňuje, že ruská nadvláda by byla pro Ukrajince tragická, nicméně pro národní bezpečnost USA by nepředstavovala velkou hrozbu. Nákladný souboj s Ruskem o Ukrajinu by byl dle Every chybou špatně nastavených priorit. Vzhledem k tomu, že moderní státy odvozují svou vojenskou sílu od své ekonomické základny, se velmocemi stávají pouze státy s prvoligovou ekonomikou. Podle tohoto měřítka považuje teoretik Rusko za malou mocnost, která je příliš slabá na to, aby představovala vážnou výzvu pro USA nebo jejich spojence v NATO. Vyzdvihuje hrozby, kterým v minulosti USA čelilo a porovnává je s Ruskem, kterému by na síle jako takové nepomohlo ani připojení Ukrajiny. Největší hrozba, která ze strany Ruska USA čelí, je dle Every ta kybernetická, na kterou je nicméně potřeba nahlížet zvlášť, a nikoliv v souvislosti s krizí (Van Evera 2022).

3.3 Stephen M. Walt

Stephen M. Walt patří mezi pravidelné sloupkaře *Foreign Policy*. V jeho analýze z 8. března 2022 teoretik nevyjadřuje své vlastní názory či postoje ke konfliktu jako takovému, nicméně poskytuje pohled různých teorií na konflikt. Z realistického pohledu se Walt domnívá, že došlo prostřednictvím invaze k potvrzení významu teorie. Dle jeho výkladu realistické teorie zobrazují svět, kde neexistuje žádná instituce, která by mohla státy před sebou navzájem chránit. Tato situace nutí velmoci k obavám o svou bezpečnost a k soupeření o moc. Invaze je důkazem toho, jak se státy chovají agresivně, pokud vycítí ohrožení jejich základních bezpečnostních zájmů (Walt 2022 a). Teoretik také označuje válku jako příklad realistického konceptu – bezpečnostní dilema, a to v souvislosti se snahami států východní Evropy zvýšit svoji bezpečnost pomocí NATO a docílení opaku. Obecně hovoří o realismu jako o teorii, která agresivní

chování neschvaluje, nicméně pro něj má vysvětlení a opakovaně před ním varuje (Walt 2022 a).

Další analýza, které jsem se věnovala, byla vydána 29. března 2022. Teoretik nejprve zmiňuje, že by bylo jednoduché a uspokojivé prohlásit, že jediným přijatelným výsledkem války je kapitulace Ruska, změna ruského režimu a následné stíhání prezidenta Putina za válečné zločiny. Toto ukončení situace je ovšem nepravděpodobné, učiněním těchto cílů cíli válečnými by dokonce dle Walta způsobilo další prodloužení bojů a zvýšení rizika eskalace. Dle teoretika by cílem mělo být vyřešení konfliktu, nejen ukončení bojů, ale i vyřešení otázky problematického politického uspořádání, díky němuž bude pozdější opakování méně pravděpodobné. Zdůrazňuje realistický výklad, konkrétně soutěživé tendence aktérů, které jsou zakořeněny v anarchickém politickém řádu a chybné domněnky, že realisté nemají zájem o vyřešení konfliktů – dále představuje realistický argument pro řešení konfliktů, který podkládá šesti důvody.

Prvním důvodem, proč se velmoci snaží řešit probíhající konflikty, je odstranění problémů z aktuální zahraničně politické agendy. Realisté předpokládají nové potíže a výzvy za “každým rohem” a uvědomují si, že každý problém nebo konflikt, který můžete uzavřít nyní, je něco, s čím se nebudete muset zabývat až se objeví nová krize či výzva. Jako příklad na podložení svého tvrzení uvádí Walt jadernou dohodu mezi USA a Íránem – určité “odložení” problematiky a její návrat po odstoupení Trumpa od dohody. Druhým důvodem k řešení konfliktů je ochrana spojenců, kteří jsou zapojeni do sporu. Toto jednání je výhodné pro obě strany, protože zabezpečením jiné země dochází ke zlepšení její pozice a tím pádem k její větší schopnosti nám pomoci.

Třetím důvodem je snížení rizika nežádoucí eskalace prostřednictvím řešení konfliktů. Zastavením bojů se může předejít vstoupení třetích stran do konfliktu a katastrofálním dopadům s tím spojených. Války obecně navíc přinášejí mnoho nezamýšlených důsledků – jako příklad uvádí teoretik například podporu afgánských mudžahedínů proti SSSR v 80. letech a skutečnost, že tato podpora v důsledku zasela semínka teroristických hnutí v oblasti a následné válce

proti terorismu. Za čtvrtý důvod označuje Walt možnost pro velmoc, jak pomocí při zastavení probíhající války demonstrovat svůj vliv a schopnost pracovat pro vyšší dobro. V tomto ohledu lze nahlížet na válku na Ukrajině jako na promarněnou příležitost čínského prezidenta Si Ťin-pchinga, který mohl pro svou zemi získat prestiž, posílit čínské aspirace stát se vedoucí globální mocností a zdůraznit její deklarovaný závazek k zásadě národní suverenity, pokud by se do konfliktu vložil a přiměl Rusy a Ukrajince k dohodě.

Pátým důvodem je fakt, že svět, kde jsou konflikty a války endemické, je světem, kde obchod a investice nemohou probíhat tak bezpečně a volně. Země, které jsou ve válce, nejsou obecně atraktivními investičními příležitostmi a musí odvádět zdroje na bojiště, a nikoliv na zlepšování života svých občanů. Šestým důvodem, proč je řešení konfliktů žádoucí, je snižování lidského utrpení a zvyšování lidské důstojnosti. Realisté vidí řešení konfliktů jako jeden z praktických kroků k zmírnění tragédie mocenské politiky. Teoretik ovšem také připouští, že tyto body nejsou argumentem pro “mít za každou cenu” a že “lákání protivníků” či jiné “geopolitické hry” mohou mnohdy také zvýšit bezpečnost dané země. Speciální, mimořádně příznivé postavení v rámci řešení konfliktů mají Spojené státy americké (Walt 2022 c).

Za další možný vývoj války na Ukrajině Walt považuje, že si Ruská federace připustí, že válka neskončí, dokud nedojde k uvědomění protagonistů, že nemohou dosáhnout všech svých původních cílů, Rusko nezíská “ukrajinský satelit”, Ukrajina nezíská zpět Krym ani plné členství v NATO, USA se budou muset vzdát snahy přivést do NATO další státy a všichni aktéři budou muset vymyslet dohodu, s níž budou ochotni “žít na věčné časy” a nebudou se ji snažit zvrátit při první příležitosti (Walt 2022 c).

Další článek Stephena M. Walta představuje analýzu probíhajícího konfliktu, ale také argument, kterým teoretik poukazuje na problematiku přístupu k alternativním pohledům na věc. Teoretik naráží na “liberální intervencionalisty, nenapravitelné neokonzervativce a hrstku pokrokářů, kteří jsou všichni pro Ukrajinu a nemají vůbec žádné pochybnosti o původu konfliktu nebo o správném

postupu” (Walt 2022 b). Tito lidé, vedeni především morálním rozhořčením, považují bezpodmínečnou podporu Ukrajiny za nejlepší postup. Dle Walta však tento přístup sotva zaručí úspěch – mohl by však prodloužit válku, zvýšit ukrajinské utrpení, a nakonec vést Rusko k eskalaci nebo dokonce k použití jaderné zbraně. “Vysvětlovat, proč se něco špatného stalo, neznamená to ospravedlňovat nebo obhajovat, a volání po diplomacii neznamená nedostatek zájmu o samotnou Ukrajinu. Různí lidé mohou být stejně odhodláni pomoci Ukrajině, a přesto upřednostňovat výrazně odlišné způsoby, jak tohoto cíle dosáhnout” (Walt 2022 b). Také se zde dozvídáme o samotném teoretikově stanovisku k aktérům a příčinám konfliktu, které byly v předchozích analýzách naznačeny, ale nebyly zřejmé. Walt považuje za příčiny konfliktu rozšíření NATO, dohodu o přistoupení Ukrajiny k EU z roku 2014 a podporu prodemokratických revolucí ze strany Západu. I přes to, že západní představitelé tyto skutečnosti nemuseli vnímat jako hrozbu pro ruské zájmy, ruští představitelé měli na věc odlišný pohled. Nabízí možnost, že válka neskončí vítězstvím Ukrajiny, ale neuspokojivým kompromisem. Teoretik poukazuje na americkou administrativu za její vedení vzdálené války za vidinou připsání úspěchu i přes to, že neexistuje žádná pravděpodobná cesta k ultimátnímu vítězství (Walt 2022 b).

3.4 Shrnutí

Všichni analyzovaní realističtí teoretici se shodují, že konflikt nevzešel z Putinovy expanzivní ambice, nýbrž z ruských obav o narušení sféry vlivu, přičemž můžeme pozorovat mírné odlišnosti v přímém pojmenování aktérů příčin, pohybujeme se nicméně stále ve stejné oblasti – například pojmenování NATO/USA/Západ. V samotné analýze v jednom směru nejvíce vybočuje Stephen Van Evera, který se vyjádřil ke možnému konfliktu před jeho samotným začátkem – nahlíží na problematiku z pohledu Spojených států amerických spíše než z pohledu globálního. Stephen M. Walt se poté liší nabídnutým východiskem

z konfliktu – jako jediný nehovoří o neutrální Ukrajině, i když naznačuje určitou kompromisní dohodu.

Tabulka č. 2 *Aktéři, příčiny války, motivy aktérů a možná řešení krize dle Mearsheimera, Van Every a Walta*

Teoretik	Aktéři	Příčiny, motivy aktérů	Východisko, řešení
John. J. Mearsheimer	NATO (Západ), Ruská federace	Rozšiřování NATO, westernizace Ukrajiny	Vytvoření neutrální Ukrajiny
Stephen Van Evera	USA, NATO, Rusko	Přiblížení nepřátelské mocnosti/aliance k ruským hranicím	Definice Ukrajiny jako neutrálního státu, kompromis
M. Stephen Walt	USA, Rusko, NATO, EU	Ohrožení základních bezpečnostních zájmů Ruska, rozšíření NATO, dohoda o přistoupení Ukrajiny k EU z roku 2014, podpora prodemokratických revolucí se strany Západu	Dohoda, na kterou budou ochotny přistoupit všechny strany, kompromis

4 Porovnání teorie a publicistiky vybraných realistů

4.1 Porovnání teoretického přístupu a analýzy Johna J. Mearsheimera

Teoretik nezpochybňuje tvrzení, že válku vyvolal Putin – poukazuje ovšem především na příčiny, proč tak učinil (Mearsheimer 2022). Za hlavní přímou příčinu války považuje Mearsheimer to, že se Ukrajina de facto stávala členem NATO. Dále naznačuje, že příčinou krize je politika Západu zaměřená na rozšiřování NATO a EU, kterou považuje za hrozbu pro bezpečnost Ruska. Podle Mearsheimera bylo reakcí Ruska agresivní jednání na Ukrajině, které mělo zabránit jejímu sblížení se Západem (Mearsheimer 2022). Právě v tomto tvrzení, které zdůrazňuje význam velmocenského soupeření, můžeme pozorovat soulad jeho publicistiky a teorie – Rusko se cítilo býti tímto vývojem ohroženo a rozhodlo se posílit svou moc a regionální vliv, což koresponduje s teoretickým předpokladem, že jsou státy motivovány svými vlastními zájmy a usilují o maximalizaci své moci a bezpečnosti (Mearsheimer 2001). Teoretik ovšem ve své analýze konfliktu vyzdvihuje především ohrožení onoho státního zájmu, z čehož vyplývá, že Rusko jedná defenzivně, neboť se snaží ochránit své bezpečnostní zájmy proti Západu.

Mearsheimer ve svých člancích označuje za hlavní aktéry rusko-ukrajinské války NATO (Západ) a Ruskou federaci. Z jeho článku z roku 2022, kdy začala invaze, tedy spíše dedukují náznak určité bipolarity v rámci mezinárodního systému. To je v nepřímém rozporu s jeho tvrzením, že multipolární systémy, ve kterých se vyskytují mocné státy s potenciálem stát se hegemony, čelí větší, či dokonce velké, pravděpodobnosti konfliktu (Mearsheimer 2001: 5). Ve své teorii i analýze zdůrazňuje Mearsheimer racionální chování aktérů (Mearsheimer 2001: 30–31, Mearsheimer 2022). Obecně je Mearsheimerova teorie velmi jednoznačná a přímočará, čímž si zachovává „nejrealističtější“ přístup a metodologii.

Obecně bych řekla, že je teoretikova analýza z roku 2022 v souladu s jeho teoretickým přístupem. Až na malé detaily můžeme v obou typech zdrojů pozorovat stejná východiska a obecný rámec.

4.2 Porovnání teoretického přístupu a analýzy Stephena Van Every

Stephen Van Evera považuje ve svém článku USA, NATO a Rusko za hlavní aktéry figurující v rusko-ukrajinském konfliktu (Van Evera 2022). Ve svém teoretickém přístupu se nevyjadřuje k aktérům způsobem, který by se nějak výrazněji odchyloval od „běžného“ realistického pojetí. Van Everova analýza teoretického rusko-ukrajinského konfliktu má s jeho dílem jednu zásadní podobnost – v obou případech se teoretik zabývá příčinami a prevencí války. Teoretik obecně přikládá význam vyvažování moci jako prostředku k zabránění války (Van Evera 1999, Van Evera 2022).

Dle Van Every velmoci nikdy neakceptují těsné přiblížení nepřátelských mocností nebo aliancí ke svým hranicím – Rusko není výjimkou – toto považuje za hlavní příčinu konfliktu. Tvrdí, že vlády prosazují princip “NUPIMBY” - “Žádné nepřátelské síly na mém dvorku” (Van Evera 2022). Jeho článek je ovšem koncipován více jako analýza konkrétního případu geopolitické situace než jako odraz Van Everovy teorie. Došla jsem tedy k závěru, že Van Evera se v souladu své analýzy a teorie rozchází nejvíce z analyzovaných teoretiků. Přitom jeho teorie, zejména předpoklad mylných představ o struktuře mezinárodní moci, by se dala poměrně dobře využít. Jak jsem se již zmínila v podkapitole o aplikaci Van Everovy teorie, objektivní identifikace mylných přesvědčení je v toku informací z probíhajícího konfliktu komplikovaná, ne-li nemožná. Van Evera se již v rámci své teorie vyhýbá jednoznačnosti a jeho teoretický přístup připouští velké množství faktorů.

4.3 Porovnání teoretického přístupu a analýzy Stephena Walta

Hlavní Waltovou teorií je teorie vyvažování hrozeb. V rámci své analýzy konfliktu na Ukrajině teoretik uplatňuje svůj teoretický přístup k vysvětlení chování hlavních aktérů zapojených do konfliktu, kterými jsou podle něj USA,

Rusko, NATO a EU (Walt 2022 b). Walt považuje konflikt za důsledek narušení rovnováhy moci, což přímo vychází z jeho teoretického přístupu. V rámci aplikace Waltovy teorie na konflikt jsem sama došla v první kapitole k závěru, že Rusko, které se cítí ohroženo expanzí NATO, a Ukrajina, která se snaží orientovat na Západ, představuje model vyvažování. Sám Walt konstatoval, že invaze potvrdila relevanci realistického pohledu (Walt 2022 a). Ve své teorii i publicistické tvorbě se shoduje na existenci anarchie, která vede velmoci k obavám o svou bezpečnost, a tedy i k agresivnímu chování, dojde-li k ohrožení jejich bezpečnostních zájmů. Z Waltovy teorie vyplývá, že příčinou konfliktů je narušení rovnováhy vyvažování hrozeb. To teoretik ve své analýze konfliktu v podstatě potvrzuje, jelikož zdůrazňuje důležitost vyvažování moci v mezinárodním systému a důsledky toho, když se vyvažování nepodaří.

U Walta můžeme pozorovat značný soulad jeho teorie a publicistiky. Waltův teoretický přístup k mezinárodním vztahům poskytuje dobrý rámec pro analýzu rusko-ukrajinského konfliktu.

Závěr

V dnešním světě, ve kterém si pokládáme mnoho otázek a obdržujeme na ně málo odpovědí, jsou teoretické přístupy ideální cestou k pochopení mnoha událostí. Jak jsem se již zmínila v práci, i přes to, že není realismus bezchybnou teorií mezinárodních vztahů, je i v dnešní době užitečným, relevantním a poměrně snadno aplikovatelným přístupem. Hlavním cílem této práce, která byla koncipována jako případová studie předních realistických teoretiků, kteří se vyslovují k rusko-ukrajinskému konfliktu, bylo prokázat použitelnost realismu na soudobý konflikt, konkrétně na rusko-ukrajinskou válku, a vysvětlit realistickým pohledem příčiny tohoto konfliktu. Z mého pohledu jsem zadaný cíl splnila a otázku použitelnosti teorie jsem zodpověděla s kladným výsledkem. Má analýza poskytla komplexní teoretický pohled nejen na rusko-ukrajinskou válku, ale také na konflikty obecně. Jak jsem se již zmínila v úvodu, zodpovězením daných výzkumných otázek jsem propojila mnoho, na první pohled možná neviditelných, souvislostí.

Ve své práci jsem se zabývala realistickými teoretiky a jejich výkladem příčin rusko-ukrajinského konfliktu. Pomocí analýzy děl a klíčových článků vybraných realistických teoretiků jsem byla v teoretické části schopna interpretovat a přiblížit hlavní rysy jejich teorií a aplikovat je na rusko-ukrajinský konflikt. Představila jsem základy teorie ofenzivního realismu Johna J. Mearsheimera, mylná přesvědčení, která popisuje ve své teorii defenzivní realista Stephen Van Evera, ale také teorii vyvažování hrozeb, kterou se zabývá neoklasický realista Stephen M. Walt. Při aplikaci jednotlivých teorií na konflikt jsem prokázala aplikovatelnost realistické teorie na soudobý konflikt. Na stranu druhou, poukázala jsem také na některé nedostatky, které některým z teoretických přístupů ubírají na jednoznačnosti a použitelnosti.

Rozborem analýz války na Ukrajině vybraných realistů jsem v empirické části představila mnoho skutečností, které teoretici vyzdvihují, a které by například „obyčejného“ člověka nemusely vůbec napadnout. U každého teoretika jsem

odpověděla na následující otázky: Jak hodnotí motivy hlavních aktérů/příčin konfliktu? Jaké vidí možné východisko z krize? Jaké skutečnosti a souvislosti vyzdvihují? V rámci porovnání teoretických přístupů a analýz rusko-ukrajinského konfliktu jednotlivých realistických teoretiků jsem došla k závěru, že více než na souladu analýzy a teoretického rámce záleží na otázce jednoznačnosti a použitelnosti samotné teorie. U všech výše zmiňovaných teoretiků můžeme najít prvky a rysy, které se vyskytují jak v jejich publicistice, tak v díle, z kterého jsem čerpala jejich teorie. John J. Mearsheimer poskytuje konkrétní, jednoznačnou a přímočarou teorii, která je dobře aplikovatelná na aktuálně probíhající konflikt. Zásadní mezery nalézáme v tomto ohledu v teorii Stephena Van Every, která má zavádějící tendenci v identifikaci mylných představ, s kterými teoretik pracuje. Možná právě proto teoretik v analýze hlavní prvky své teorie neaplikuje, i když se nevzdaluje od realistického přístupu jako takového. Walt obecně ze své teorie vychází, je zde ovšem problematická ona jednoznačnost, vzhledem k faktorům a okolnostem, které teoretik zmiňuje.

Pochopit příčiny konfliktu je důležité pro jeho vyřešení. Chceme-li najít východisko, které konflikt ukončí, ale zároveň vyřeší problémy, které ho v první řadě způsobily tak, aby bylo ukončení bojů trvalé, poté právě teoretické přístupy nabízí mnoho interpretací, které nám mohou pomoci. Z tohoto hlediska by bylo zajímavé provést stejný typ analýzy (jako v mé práci) například u konstruktivistických teoretiků či zástupců liberalismu. Následným porovnáním by došlo k obecnějšímu rozlišení jednotlivých přístupů.

Hlavní věc, kterou jsem si v průběhu psaní práce uvědomila, je nutnost kritického myšlení ve společnosti. Přijmout odlišný přístup, narativ či pohled na věc, může být pro mnohé lidi větší „oříšek“ než pochopit samotnou událost či situaci, o kterou se ve skutečnosti jedná. V žádném případě nehovořím o debatě nad tím, zda ve válkách umírají nevinní lidé nebo zda je „schvalování“ jakéhokoliv konfliktu špatné – o tom tato práce ani není. Potvrdila jsem si ale, že pravda má mnoho tváří a mnoho podob podle toho, z jaké strany se díváme na věc. Dle mého názoru je důležité, aby si byl každý jedinec schopen zjistit a ověřit informace z více

zdrojů a utvořit si vlastní názor, který by ale nepovažoval za automaticky správný. Téma vlivu informací (a dezinformací) na vnímání konfliktů by si ovšem zasloužilo vlastní zpracování.

Další věcí, kterou jsem v průběhu psaní práce shledala zajímavou je, že se zmínění teoretici nevyjadřují k Ukrajině jako k samostatnému aktérovi. Pod pojmem „rusko-ukrajinská válka“ by si pravděpodobně většina z nás představila Rusko na straně jedné a Ukrajinu na straně druhé. Po přečtení všech zdrojovaných analýz jsem nicméně nabyla dojmu, že je z realistického pohledu Ukrajina spíše bojovým „hřištěm“ a třetí plochou mezi dvěma odlišnými světy.

Seznam zdrojů

Antunes, Sandrina – Camisão Isabel (2018). Realism. In: McGlinchey, Stephen – Walters, Rosie – Scheinflug, Christian, *International Relations Theory* (Bristol: E-International Relations Publishing), s. 15-21.

BBC News (2023). Ukraine war: What support is China giving Russia? *BBC News*. 20. 3. 2023 (<https://www.bbc.com/news/60571253>, 25. 4. 2023).

Berman – Siripurapu (2023). Are sanctions against Russia making a difference? *PBS News Hour*. 21. 2. 2023 (<https://www.pbs.org/newshour/politics/are-sanctions-against-russia-making-a-difference#:~:text=Sanctions%20have%20inflicted%20some%20pain,halted%20Russia's%20aggression%20against%20Ukraine.>, 25. 4. 2023).

Brown, Garrett W.– McLean, Iain – McMillan, Alistair (2018). *The Concise Oxford Dictionary of Politics and International Relations* (Oxford: Oxford University Press).

Ciuriak, Dan (2022). NATO's Enlargement and Russia's Interests: Existential Threat or Invaluable External Discipline?. *Norwich University: Voices from The Hill*. 15. 11. 2022 (<https://www.norwich.edu/news/voices-from-the-hill/peace-and-war/3991-nato-enlargement-and-russia-interests-existential-threat-or-invaluable-external-discipline>, 24. 4. 2023).

Drulák, Petr (2019). Úvod do mezinárodních vztahů. In: Novák, Miroslav, *Úvod do studia politiky* (Praha: SLON), s. 354-375.

Drulák, Petr (2021/2022). *Témata výzkumu a teorie oboru* [přednáška] 7. 10. 2021 (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni).

Eckel, Mike (2022). Russian Officials Predicted A Quick Triumph In Ukraine. Did Bad Intelligence Skew Kremlin Decision-Making? *Radio Free Europe Radio Liberty*. 11. 3. 2022 (<https://www.rferl.org/a/russia-invasion-ukraine-intelligence-putin/31748594.html>, 25. 4. 2023).

Ellerbeck, Stefan (2023). 1 year on: A timeline of the war in Ukraine. *World Economic Forum*. 23. 2. 2023 (<https://www.weforum.org/agenda/2023/02/ukraine-war-timeline-one-year/>, 9. 4. 2023).

Forde, Steven (1995). International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism. *International Studies Quarterly* 39 (2), s. 141–160.

Glaser, Charles L. – Kaufmann, Chaim (1998). What is the offense-defense balance and can we measure it? (Offense, Defense, and International Politics). *International Security* 22 (4), s. 44-82.

Ikenberry, G. John (2001). The Tragedy of Great Power Politics. *Foreign Affairs*. 1. 11. 2001 (<https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2001-11-01/tragedy-great-power-politics>, 17. 2. 2023).

James, Patrick (1995). Structural Realism and the Causes of War. *Mershon International Studies Review* 39 (2), s. 181-208.

James, Patrick (2022). *Realism and International Relations: A Graphic Turn Toward Scientific Progress* (New York: Oxford University Press).

JFK Library (nedatováno). *Cuban Missile Crisis* (<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/cuban-missile-crisis>, 24. 3. 2023).

Magnier, Mark (2022). Ukraine war: China does not support UN vote blaming Russia for humanitarian crisis. *South China Morning Post*. 25. 3. 2022 (<https://www.scmp.com/news/china/article/3171778/ukraine-war-china-does-not-support-un-vote-blaming-russia-humanitarian>, 25. 4. 2023).

Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton).

Mearsheimer, John J. (2014). Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs* 93 (5), s. 77-89.

Mearsheimer, John J. (2022 a). John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis. *The Economist*. 19. 3. 2022 (<https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/11/john-mearsheimer-on-why-the-west-is-principally-responsible-for-the-ukrainian-crisis>, 29. 11. 2022).

Mearsheimer, John. J. (2022 b). The Causes and Consequences of the Ukraine Crisis. *The National Interest*. 23. 6. 2022 (<https://nationalinterest.org/feature/causes-and-consequences-ukraine-crisis-203182?page=0%2C3>, 23. 4. 2023).

Norton, Tom (2023). The Year Putin Didn't Die. *Newsweek*. 24. 2. 2023 (<https://www.newsweek.com/putin-health-cancer-parkinsons-rumors-1783665>, 24. 4. 2023).

Ripsman, Norrin M. (2017). Neoclassical Realism. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. 22. 12. 2017 (<https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-36;jsessionid=0FE0DF8804A6B9DA3D0CE8880F4FD81F>, 13. 4. 2023).

- Romancová, Ingrid (2021). Byla podepsána Charta strategického partnerství mezi Ukrajinou a Spojenými státy. *Evropský rozhled*. 14. 11. 2021 (<https://evropsky-rozhled.eu/byla-podepsana-charta-strategickeho-partnerstvi-mezi-ukrajinou-a-spojenymi-staty/>, 23. 3. 2023).
- Sachs, Jeffrey D. (2022). The West's false narrative about Russia and China. *eKathimerini.com*. 3. 9. 2022 (<https://www.ekathimerini.com/opinion/1192224/the-west-s-false-narrative-about-russia-and-china/>, 23. 4. 2023).
- Smart, Charlie (2022). How the Russian Media Spread False Claims About Ukrainian Nazis. *The New York Times*. 2. 7. 2022 (<https://www.nytimes.com/interactive/2022/07/02/world/europe/ukraine-nazis-russia-media.html>, 25. 4. 2023).
- Taliaferro, Jeffrey W. (2000). Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited. *International Security* 25 (3), s. 128-161
- Van Evera, Stephen (1999). *Causes of War: Power and the Roots of Conflict* (New York: Cornell University Press).
- Van Evera, Stephen (2022). To prevent war and secure Ukraine, make Ukraine neutral. *Defense Priorities*. 19. 2. 2022 (<https://www.defensepriorities.org/explainers/to-prevent-war-and-secure-ukraine-make-ukraine-neutral>, 17. 4. 2022).
- Walt, M. Stephen (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security* 9 (4), s. 3-43.
- Walt, M. Stephen (2018). US grand strategy after the Cold War: Can realism explain it? Should realism guide it?. *International Relations* 32 (1), s. 3-22.
- Walt, M. Stephen (2022 a). An International Relations Theory Guide to the War in Ukraine. A consideration of which theories have been vindicated – and which have fallen flat. *Foreign Policy*. 8. 3. 2022 (<https://foreignpolicy.com/2022/03/08/an-international-relations-theory-guide-to-ukraines-war/>, 17. 4. 2022).
- Walt, M. Stephen (2022 b). The Perpetually Irrational Ukraine Debate. The war continues to be discussed in ways that are self-serving – and self-defeating. *Foreign Policy*. 29. 11. 2022 (<https://foreignpolicy.com/2022/11/29/the-perpetually-irrational-ukraine-debate/>, 14. 1. 2022).
- Walt, M. Stephen (2022 c). The Realist Case for a Ukraine Peace Deal. Conflict resolution isn't just for wooly-headed idealists. *Foreign Policy*. 29. 3. 2022 (<https://foreignpolicy.com/2022/03/29/realist-case-ukraine-peace-deal/>, 17. 4. 2022).

Wivel, Anders (2011). Security Dilemma. In. Badie, Bertrand, *International Encyclopedia of Political Science* (Los Angeles: SAGE Publications), s. 2389-2391.

Resumé

The roots of realism can be found in the earliest historical writings of mankind. In my bachelor thesis, however, I deal with neorealist theorists and their interpretation of the causes of the Russian-Ukrainian conflict. My primary objective was to demonstrate the applicability of realist theory to contemporary conflict and thus its relevance.

Despite the fact that realism is not a flawless theory of international relations, it is still a useful, relevant and relatively easy to apply approach today. The main aim of this thesis, which was conceived as a case study of leading realist theorists who comment on the Russian-Ukrainian conflict, was to demonstrate the applicability of realism to contemporary conflict, specifically the Russian-Ukrainian war, and to explain the causes of this conflict through a realist lens.

In the first (theoretical) part of the thesis I focused on selected realist theorists. Using their works or key articles, I explained their theoretical approaches in terms of their subsequent applicability to the Russian-Ukrainian conflict.

In the empirical part, I presented and analysed the individual analyses of the war in Ukraine by the mentioned theorists. For each of them I answered the following questions. How do they assess the motives of the main actors/causes of the conflict? What do they see as a possible way out of the crisis? What facts and contexts do they highlight?

Due to the sensitivity of the topic, I would like to say that this thesis was about a realistic theoretical approach and not about my personal views on the ongoing war in Ukraine. The statements that appeared in this context in the thesis are properly cited and do not represent my beliefs. In the case of the application of theory to the conflict, it is also merely an interpretation of events from a realist perspective.

